

Τὸ κήρυγμα τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ

Ὅταν ὁ Σεφέρης ἔκανε τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Θ. Σ. Ἐλιοτ «Φονικὸ στὴν ἐκκλησίᾳ», μεταφράζοντας τὸ Ἰντερλούδιο, τελευταῖο κήρυγμα τοῦ Μπέκετ στὸ ποίημά του, βρέθηκε σὲ δυσκολία γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ μεταφράσῃ τὸ πεζὸ αὐτὸ κομμάτι. Στὰ σχόλια σημειώνει τὰ ἐξῆς γιὰ τὴ δυσκολία: «Πρέπει νὰ σημειώσω πὼς μ' ἀπασχόλησε πολὺ τὸ ζήτημα τοῦ γλωσσικοῦ τύπου ποὺ θὰ χρησιμοποιοῦσα στὴ μετάφραση αὐτοῦ τοῦ μέρους ἢ καὶ σὲ ἄλλες ἀνάλογες περιπτώσεις ἐκκλησιαστικῶν κειμένων. Θὰ ξάφνιζα ἴσως λιγότερο ἂν διάλεγα μιὰ ψευδοκαθαρεύουσα — θὰ εἴταν ἡ χειρότερη λύση — ἢ ἂν κατάφευγα στὴν ἀπομίμηση σοβαρότερων θρησκευτικῶν κειμένων, ποὺ δὲ μᾶς λείπουν». Καὶ λίγο πέρα κάτω: «Ἡ ἀγγλικανικὴ ἔκφραση ἔχει, θὰ ἔλεγε κανεὶς, μιὰ συμπεριφορὰ «δημοτικὴ», εἶναι πολιτισμένη ἀπὸ τὴ μετάφραση τῶν Γραφῶν ποὺ εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς ἀγγλικῆς λογοτεχνίας. Α. χ. μιὰ φορὰ ποὺ συζητοῦσα μ' ἓναν ἀνώτερο καὶ ἐξαιρετικὰ μορφωμένο ἀγγλικανὸ κληρικὸ ποὺ μοῦ εἶχε θέσει τοῦτο τὸ ἐρώτημα: «Καὶ πὼς ὁ λαὸς σας νιώθει τὸ λόγο τοῦ Κυρίου μας;» ὁμολογῶ πὼς δὲν μπόρεσα ν' ἀπαντήσω, τουλάχιστο μὲ τρόπο ποὺ θὰ παραδέχονταν ἡ νοοτροπία του». (Θ. Σ. Ἐλιοτ, Φονικὸ στὴν ἐκκλησίᾳ, μετ. Γ. Σεφέρη, ἔκδ. Ἰκαρος, σελ. 114 - 115). Καταλαβαίνουμε ὅτι καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις τῆς δυσκολίας στὸ Σεφέρη τὴ δημιούργησε ἡ ἔλλειψη παράδοσης σὲ μᾶς ἐδῶ στὸν τομέα τοῦ κηρύγματος, τοῦ χριστιανικοῦ ὁρθόδοξου κηρύγματος. Ζωντανὸ κήρυγμα ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχομε. Ἡ πιὸ πρόχειρη ἀπόδειξη ῥωτήστε τὰ ἀφτιά σας ὅσο γιὰ τὴν ψυχὴ σας, μὴν κάνετε τὸν κόπο νὰ τὴν ρωτήσετε ποτὲ τὸ κήρυγμα δὲν ἔφτασε μέχρις ἐκεῖ. Στὰ ἀφτιά μας μόνο ἔκανε λίγο ἢ πολὺ θόρυβο καὶ μετὰ ξεχνιόταν. Ἱεροκήρυκες καλοὶ μποροῦν νὰ παρουσιάστηκαν στὸν ἐλληνικὸ χώρο ὅμως δὲν ἦταν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν λαϊκὴ ἀπήχηση. Ἐνας μόνο ξεχώρισε ἀπ' ὅλους, ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός. Γιαυτὸ καὶ ἡ μνήμη του ἔμεινε σεβαστὴ καὶ ὁ λαὸς τὸν τιμᾷ σὰν ἅγιο. Ἡ ἐπίσημη ἀναγνώρισή του ἦρθε πολὺ μετὰ τὴ λαϊκὴ καὶ αὐτὸ λέει πολλὰ γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ κόσμου.

Τί εἶναι ἐκεῖνο ὅμως ποὺ διαφοροποιεῖ τὸ κήρυγμα τοῦ Κοσμᾶ ἀπὸ τῶν ἄλλων; Σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο θὰ παρουσιάσω μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὶς «Διδαχὲς» τοῦ Κοσμᾶ ὅπου εἶναι ἐντονὴ αὐτὴ ἡ διαφορὰ. «Καὶ ὅχι μόνον δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ σᾶς διδάξω, ἀλλὰ μήτε τὰ ποδάρια σας νὰ φιλήσω. Διότι ὁ καθένας ἀπὸ λόγου σας εἶναι τιμιώτερος ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον... Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐγώ, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ἀμαρτωλός, χειρότερος ἀπ' ὅλους· εἶμαι ὅμως δούλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὅχι πῶς ἐγὼ εἶμαι ἄξιος νὰ εἶμαι δούλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαχνίαν του. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθαρῶσιν ἀπὸ κάθε ἀμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἐχθρούς: τὸν κόσμον, τὴν σάρκα καὶ τὸν διάβολον. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἐγὼ τὸ αἷμα μου διὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς καὶ ἔχυσε καὶ ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου. Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, καὶ ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον πὼς μόνον ὁ Χριστὸς μας εἶναι υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἤθελα νὰ τὸ κάμω μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμνω τοῦτο τὸ μικρὸν καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου τὸ κατὰ δύναμιν, ὅχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός: διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι». (Μ. Γκιόλα, Ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς καὶ ἡ ἐποχὴ του, σελ. 330, Διδαχὴ Α').

«Ἐπαθα μίαν ἀπάτην, ἀδελφοί μου: ὅταν ἦμουν νέος ἔλεγα, ἂς κάμω ὁμαρτίας, καὶ ὅταν γηράσω κάμνω καλὰ καὶ σώζομαι. Τώρα ἐγήρασα καὶ αἱ ἁμαρτίαι ἔκαμον ρίζας καὶ δὲν ἢμπορῶ νὰ κάμω κανένα καλόν. Λοιπὸν προσέξτε καὶ σεῖς νὰ μὴ πάθετε τὰ ὅμοια, ἀλλὰ τώρα ὅπου ἔχετε καιρὸν κάμετε ἔργα καλὰ διὰ νὰ σωθῆτε». (ἔ. ἀ. σελ. 354, Διδαχὴ Γ'). «Χριστιανοί μου, φθάνουν αὐτά, δὲν μπορῶ νὰ σᾶς εἶπω περισσότερα· σᾶς εἶπα καὶ ἐγὼ ἐκεῖνο ὅπου μὲ ἐφώτισεν ὁ Θεός, ζητήσατε καὶ ἡ εὐγένειά σας νὰ μάθετε τὰ ἄλλα. Εἰσθε φρόνιμοι καὶ γνωστικοί, καταλάβετε τὸ καλὸν σας καὶ κάμετέ το» (ἔ. ἀ. 373, Διδ. Δ').

Ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ ἀποσπάσματα ξεπηδαεὶ ὅλος ὁ χαρακτήρας τοῦ κηρύγματος τοῦ Κοσμᾶ. Τὸ κήρυγμα τοῦ Κοσμᾶ γίνεται μέσα σὲ ἓνα χώρο ταπεινότητος καλῶτερα, μέσα σὲ ἓνα χώρο οἰκειότητος καὶ ἡ οἰκειότης εἶναι ὁ δρόμος τῆς ἀνθρωπιάς.

Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τοῦ κηρύγματος τοῦ Κοσμᾶ εἶναι κι ὁ διάλογος μὲ τοὺς ἀκροατές του ὅποτε εὗρισκε εὐκαιρία· αὐτὸ δυνάμωνε τὴν οἰκειότητά του.

«Ἐδῶ, Χριστιανοί μου, πὼς πηγαίνετε, ἔχετε τὴν ἀγάπην ἀνάμεσόν σας; Ἀνίσως καὶ θέλετε νὰ σωθῆτε, κανένα ἄλλο πρᾶγμα νὰ μὴ ζητήσετε ἐδῶ εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν ἀγά-

πην. Είναι εδώ κανένας από την εγγενειάν σας όπου νά ἔχη αὐτήν τὴν ἀγάπην εἰς τοὺς ἀδελφούς του; Ἄς σηκωθῇ ἐπάνω νὰ μοῦ τὸ εἰπῇ, νὰ τὸν εὐχηθῶ καὶ ἐγώ, νὰ βάλω καὶ ὅλους τοὺς χριστιανοὺς νὰ τὸν συγχωρήσωσι, νὰ λάβῃ μίαν συγχώρησιν, όπου νὰ ἔδινεν χιλιάδες φλουριά δὲν τὴν εὑρίσκειν.

—Εἰγώ, ἅγιε τοῦ Θεοῦ, ἀγαπῶ τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀδελφούς μου.

—Καλὰ, παιδί μου, ἔχε τὴν εὐχὴν μου. Πῶς σὲ λέγουν τὸ ὄνομά σου;

—Κώστα.

—Τί τέχνη κάμνεις;

—Πρόβατα φυλάγω.

—Τὸ τυρί ὅταν τὸ πωλῇς τὸ ζυγιάζεις;

—Τὸ ζυγιάζω.

—Εἰσὺ, παιδί μου, ἔμαθες νὰ ζυγιάζῃς τὸ τυρί, καὶ ἐγώ νὰ ζυγιάζω τὴν ἀγάπην. Τὸ ζῦγι ἐντρέπεται τὸν αὐθέντην του;

—Ὅχι.

—Τώρα νὰ ζυγιάσω καὶ ἐγώ τὴν ἀγάπην σου καὶ ἂν εἶναι σωστὴ καὶ δὲν εἶναι ξύκινη, τότε νὰ σὲ εὐχηθῶ καὶ ἐγώ, νὰ βάλω καὶ ὅλους τοὺς χριστιανοὺς νὰ σὲ συγχωρήσωσι. Πῶς νὰ σὲ καταλάβω, παιδί μου, πῶς ἀγαπᾷς τοὺς ἀδελφούς σου; Εἰγώ τώρα ἐδῶ ὅπου περιπατῶ καὶ διδάσκω εἰς τὸν κόσμον, λέγω πῶς τὸν κυρ - Κώστα τὸν ἀγαπῶ ὥσαν τὰ μάτια μου· μὰ ἐσύ δὲν τὸ πιστεύεις, θέλεις νὰ μὲ δοκιμάσῃς πρῶτον, καὶ τότε νὰ μὲ πιστεύσῃς. Εἰγώ ἔχω ψωμί νὰ φάγω, ἐσύ δὲν ἔχεις· ἀνίσως καὶ σοῦ δώσω κομμάτι καὶ σὲ ὅπου δὲν ἔχεις, τότε φανερώνω πῶς σὲ ἀγαπῶ. Ἀμὴ ἐγώ νὰ φάγω ὅλο τὸ ψωμί καὶ ἐσύ νὰ πεινᾷς, τί φανερώνω; Πῶς ἡ ἀγάπη ὅπου ἔχω εἰς σὲ εἶναι ψεύτικη. Ἐχω δύο ποτήρια κρασί νὰ πῶ, ἐσύ δὲν ἔχεις· ἀνίσως καὶ δώσω καὶ σὲ ἀπ' αὐτὸ καὶ πῆς, τότε φανερώνω πῶς σὲ ἀγαπῶ. Ἀμὴ ἀνίσως καὶ δὲν σοῦ δώσω, εἶναι κἀλπικὴ ἡ ἀγάπη. Εἶσαι λυπημένος· ἀπέθανεν ἡ μήτηρ σου, ὁ πατήρ σου. Ἀνίσως καὶ ἔλθω νὰ σὲ παρηγορήσω, τότε εἶναι ἀληθινὴ ἡ ἀγάπη· ἀμὴ ἀνίσως σὺ κλαίεις καὶ θρηνῇς καὶ ἐγώ τρώγω, πίνω καὶ χορεύω, ψεύτικη εἶναι ἡ ἀγάπη μου. Τὸ ἀγαπᾷς ἐκεῖνο τὸ φτωχὸ παιδί;

—Τὸ ἀγαπῶ.

—Ἄν τὸ ἡγάπας, τοῦ ἔπαιρνες ἓνα ὑποκάμισο, ὅπου εἶναι γυμνὸ, νὰ παρακαλεῖ καὶ ἐκεῖνο διὰ τὴν ψυχὴν σου. Τότε εἶναι ἀληθινὴ ἡ ἀγάπη, ἀμὴ τώρα εἶναι ψεύτικη. Δὲν εἶναι ἔτσι χριστιανοί μου; Μὲ ψεύτικὴν ἀγάπην δὲν πηγαίνουμεν εἰς τὸν παράδεισον. Τώρα σὰν θέλῃς νὰ κάμῃς τὴν ἀγάπην μάλαμα, πάρε καὶ ἔνδυσε τὰ φτωχὰ παιδιὰ, καὶ τότε νὰ βάλω νὰ σὲ συγχωρήσωσι. Τὸ κάμνεις τοῦτο;

—Τὸ κάμνω.

—Χριστιανσί μου, ὁ Κώστας ἐκατάλαβε πῶς ἡ ἀγάπη ποῦ εἶχεν ἕως τώρα ἦτο ψεύτικη, καὶ θέλει νὰ τὴν κάμῃ μάλαμα· νὰ ἐνδύσῃ τὰ πτωχὰ παιδιὰ. Ἐπειδὴ καὶ τὸν ἐπαίδευσamen, σὰς παρακαλῶ νὰ εἰπῇς διὰ τὸν κυρ Κώστα τρεῖς φορές: ὁ Θεὸς συγχώρησέ καὶ ἐλέησέ αὐτόν. (Ἐ. ἀ. σελ. 336, Διδ. Α').

Ὁ διάλογος δέβαια ἐδῶ, ὅπως καὶ ἄλλου στὶς Διδαχὰς τοῦ Κοσμᾶ, εἶναι στοιχειώδης ὥστος εἶναι διαλεκτικός, ὄχι δογματικός.

Καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος τοῦ Κοσμᾶ εἶναι πάρα πολὺ σημαντικό. Τὰ θέματα μὲ τὰ ὁποῖα ἀσχολεῖται στὸ κήρυγμά του τὰ ἔπαιρνε ἀπὸ τὴ σύγχρονή του πραγματικότητα· ἀσχολεῖται μὲ πραγματικὰ προβλήματα, ὄχι μὲ ψευδοπροβλήματα, ἔστω καὶ ἂν μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ σήμερα φαίνονται ξεπερασμένα ἢ καὶ εἶναι ξεπερασμένα. Στὸ ἀμέσως προηγούμενο κομμάτι εἶδαμε νὰ μιλάει γιὰ τὴν ἀγάπην. Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ κύριο θέμα του· δὲν ὑπάρχει σελίδα στὶς «Διδαχὰς» του ποῦ νὰ μὴ γίνεταί λόγος γιὰ τὴν ἀγάπην. Ἄν σήμερα ἴνας ἀπὸ τοὺς κύριους χαρακτήρες τῆς κοινωνίας μας εἶναι ἡ ἀδιαφορία, τὴν ἐποχὴ τοῦ Κοσμᾶ (18ος αἰώνας) βασίλευε ἡ ἔχθρα καὶ τὸ μίσος ποῦ τὰ δυνάμειναν οἱ πολιτικο-κοινωνικὲς συνθήκες τῆς ἐποχῆς. «Φόβος καὶ ἔχθρα ζευγαρώσαν καὶ γέμιζαν τὴ χώρα φόβος καὶ ἔχθρα». Καὶ ὁ Κοσμᾶς βάζει ὅλη τὴ δύναμή του σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση.

«Κάμνετε ἐδῶ ἀφορισμούς; Νὰ προσέχετε, χριστιανοί μου, ποτέ σας νὰ μὴν κάμνετε, διότι ὁ ἀφορισμὸς εἶναι ξεχωρισμὸς ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἀπὸ τὸν παράδεισον, καὶ παραδοξὸς εἰς τὸν διάβολον, εἰς τὴν κόλασιν. Δι' ἐκεῖνον τὸν ἀδελφὸν ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴν κόλασιν καὶ σὺ διὰ μικρὸν πρᾶγμα τὸν ἀφορίζεις; Καὶ τὸν θάνεις εἰς τὴν κόλασιν νὰ καίεται πάντοτε! Τόσον σκληρόκαρδος εἶσαι; Μὰ καλὰ στοχάσου ἀπὸ τὸν καιρὸν ποῦ ἐγεννήθης πόσες ἀμαρτίες ἔχεις πράξει μὲ τὸ μάτι, ἢ μὲ τὸ ἀφτί, ἢ μὲ τὸ στόμα, ἢ μὲ τὸν νοῦν; Ἀναμάρτητος νομίζεις εἶσαι; Τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον μὰς λέγει ὅτι μόνον ὁ Χριστὸς εἶναι ἀναμάρτητος· ἡμεῖς δὲ οἱ ἄνθρωποι εἴμεθα ὅλοι ἀμαρτωλοί. Ὡστε νὰ μὴ κάμνετε ἀφορισμούς. Διὰ τοῦτο, χριστιανοί μου, ἂν θέλετε νὰ σᾶς συγχωρήσῃ ὁ Θεὸς ὅλα σας τὰ ἀμαρτήματα καὶ νὰ σᾶς γράψῃ διὰ τὸν παράδεισον, εἰπέτε καὶ ἡ εὐγένειά σας διὰ τοὺς ἐχθρούς σας τρεῖς φορές· ὁ Θεὸς συγχωρήσῃ καὶ ἐλέησῃ αὐτούς. Αὕτη, ἀδελφοί μου, ἡ συγχώρησις ἔχει δύο ἰδιώματα, ἓνα νὰ φωτίξῃ καὶ ἓνα νὰ κατακαίῃ. Εἰγώ

σας εἶπα νὰ συγχωρῆτε τοὺς ἐχθροὺς σας διὰ ἰδικόν σας καλὸν». (Ἔ. ἀ. σελ. 363, Διδ. Δ'). - «Αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἄρα νὰ εἶναι πιστὴ, νὰ εἶναι τελειωμένη ἢ τῆς λείπει τίποτε πουθενά; Πρέπει νὰ τὸ καταλάβωμεν ἀπὸ λόγου μας. Ἐσὺ ἀδελφέ μου χριστιανέ, ἔχεις ἓνα παιδί, ἐγὼ σὲ τιμῶ καὶ λέγω καλὸν εἶναι τὸ παιδί σου, ἀλλὰ τὸ δέρω, τὸ καταφρονῶ, παίρνω τὸ ψωμῖον τοῦ καὶ τὸ τρώω. Τί λέγεις, ἔτσι εἶναι ἡ ἀγάπη; Ἡ ἀγάπη, μὲ φαίνεται νὰ λέγης, ὅχι δὲν εἶναι ἔτσι. Καὶ ἡμεῖς καθὼς ἀγαποῦμεν τὸν Θεόν μας νὰ ἀγαποῦμεν καὶ τὸν ἀδελφόν μας, διὰτὶ εἶναι φυσικὸν νὰ ἀγαποῦμεν τὸν ἀδελφόν μας, παρὰ φύσιν εἶναι νὰ μὴν τὸν ἀγαπῶμεν. Πρέπει νὰ ἀγαπῶμεν τὸν ἀδελφόν μας, ὅτι ἐχομεν μίαν πίστιν, ἓνα βάπτισμα, τὰ πρᾶγματα μυστήρια μεταλαμβάνομεν, ἓνα παράδεισον ἐλπίζομεν νὰ ἀπολαύσωμεν, μίαν κεφαλὴν ἔχομεν, τὸν Χριστὸν μας. Ἀδελφία μου, [ἡ ἀγάπη] ἔχει δύο ιδιώματα, δύο χαρίσματα, τὸ ἓνα δυναμώνει τὸν ἄνθρωπο εἰς τὰ καλὰ, τὸ ἄλλο τὸν ἀδυνατίζει εἰς τὰ κακὰ. Ἐγὼ ἔχω ἓνα ψωμῖον νὰ τὸ φάγω καὶ νὰ πῶ, μὰ ἐσὺ καλὰ δὲν ἔχεις, ἡ ἀγάπη μὲ λέγει, μὴ τὸ πρᾶγμα μοναχὸς σου, ἀλλὰ δώσε καὶ τὸν ἀδελφόν σου. Ἐχω φορέματα, μὰ ἐσὺ δὲν ἔχεις, ἡ ἀγάπη μὲ λέγει δώσε τοῦ ἓνα τὸν ἀδελφόν σου. Ἀνοίγω τὸ στόμα μου νὰ σὲ κατηγορήσω, νὰ σὲ εἰπῶ ψεύματα, ἡ ἀγάπη ὅμως νεκρώνει τὸ στόμα μου, τὸ βουλώνει. Ἀπλῶνω τὸ χέρι μου νὰ ἀρπάξω τὰ πράγματά σου, ἡ ἀγάπη δὲν μὲ ἀφίνει. Εἶδате, ἀδελφοί μου, τί χαρίσματα ἔχει ἡ ἀγάπη;» (Ἐνθ. ἀ. σελ. 384, Διδ. ΣΤ'). «Μὰς ἐχάρισεν ὁ Θεὸς πλοῦτον. Ἐχομεν χρὸς νὰ τρώωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετὸν μας, τὰ ρουχαλιὰ μας τὰ ἀρκετὰ, καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἐξοδιάζωμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς διὰ τὴν ψυχὴν μας. Καὶ δὲν μὰς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάμωμεν πολῦτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλὰ δὲν χορεύουν τὰ ποντικά αὐρίον καὶ οἱ πτωχοὶ νὰ ἀποθάνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρὸς μας, ἀδελφοί μου, ἔτσι τὸ ἤξεύρετε ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ κάμνετε, ἂν θέλετε νὰ σωθῆτε». (Ἔ. ἀ. σελ. 393, Διδ. Ζ').

Ἔτσι καταλαβαίνουμε καὶ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ποὺ εἶχε τὸ κήρυγμα τοῦ Κοσμᾶ. «Οἰκογένειαι ἐχθρευόμεναι, συνδιηλλάγησαν, ἐγκληματίαι καὶ βδελυροὶ ἐκλαυσαν ἁμαρτίας ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ ἐξομολογούμενου καὶ ζητούντες συγχώρησιν, ἀνδρόγυνα χωρισμένα συνῆλθον πάλιν. Πόρνοι ἐπαράτησαν τὴν ἄσεμνον πολιτείαν καὶ ἔζησαν ἐν ἐγκρατείᾳ. Πλούσιαι γυναῖκες καὶ φιλόκοσμοι ἐξεδύθησαν τὰ πολῦτιμα καὶ τὰ ἀφιέρωσαν εἰς ναοὺς καὶ ἐπώλουν ἐπὶ φιλοπρωχείᾳ». (Φ. Μιχαλοπούλου, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς, σελ. 90). Ἀλλὰ καταλαβαίνουμε καὶ μιὰ ἄλλου εἴδους ἀντίδραση· «...καὶ ἐκεῖθεν ἐπήγυν εἰς τοὺς Κορυφούς· ὅπου καὶ ἐδεξίωθη μεγάλως παρὰ πάντων, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ· ἐπειδὴ ὅμως ἐσυναχθὴ πλῆθος πολὺ ἀπὸ τὰ χωρία, διὰ νὰ ἀκούσουν τὴν διδασχὴν τοῦ Ἀγίου, οἱ τῆς πόλεως προεστεῦοντες, τὸν φθόνον φοβούμενοι, παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ ἀναχωρῇ ταχύτερον». (Νέον Μαρτυρολόγιον ἐκδ. 3ῃ, σελ. 203). Καὶ αὐτὸ γιὰτὶ «...ὅλοι οἱ ἀριστοκράται ἦγον καὶ ἔφερον τὰς νήσους, ἴδια ὀφέλη ἐπιδιδώκοντες, τελευταῖα λείψανα τοῦ μεσαιωνικοῦ καθεστώτος. Ὁ κήρυξ τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς ἐθεωρήθη, ὡς εἰκὸς, ἀνὴρ ἀσυμφόρων τοῖς τε ἐν τοῖς πράγματι καὶ τοῖς ἀριστοκράταις ἀρχῶν, ἐπομένως ἀνατρεπτικὸς τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος». (Μιχαλόπουλου ἔ. ἀ. σελ. 89).

Καὶ τὴ θέσιν τῆς γυναίκας πρόσεξε ἰδιαίτερα ὁ Κοσμᾶς. «Ἰσῖα τὴν ἔκαμε ὁ Θεὸς τὴν γυναῖκα μὲ τὸν ἄνδρα, ὅχι κατωτέρα. Ἐδῶ πὼς τὰς ἔχετε τὰς γυναῖκας;

— Διὰ κατωτέρας.

— Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, καὶ θέλετε νὰ εἰσθε καλλίτεροι οἱ ἄνδρες ἀπὸ τὰς γυναῖκας, πρέπει νὰ κάμνετε καὶ ἔργα καλλίτερα ἀπὸ αὐτάς, εἰ δὲ καὶ αἱ γυναῖκες κάμνουν καλλίτερα καὶ πηγαίνουν εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν κόλασιν, τί μὰς ὠφελεῖ; Εἴμεθα ἄνδρες καὶ κάμνομεν χειρότερα». «Πρέπει καὶ σύ, ὦ ἄνδρα, νὰ μὴ μεταχειρίζεσαι τὴν γυναῖκα σου ὡσὰν σκλάβαν, διότι πλάσμα τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ ἐκεῖνη καθὼς καὶ σύ· τὸσον ἐσταυρώθηκεν ὁ Θεὸς δι' ἐσέ, ὅσον καὶ δι' ἐκεῖνη. Πατέρα λέγεις ἐσὺ τὸν Θεόν, πατέρα τὸν λέγει καὶ ἐκείνη. Ἐχετε μίαν πίστιν, ἓνα βάπτισμα· δὲν τὴν ἔχει ὁ Θεὸς κατωτέραν». (Μ. Γκιόλα ἔ. ἀ. σελ. 340 - 341, Διδ. Α'). «Καὶ νὰ προσέχῃς ἐσὺ ὁ ἄνδρας νὰ μὴ μεταχειρίζεσαι τὴν γυναῖκα σου ἐν αὐτῷ, εἶναι θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ μὴν τὸ κάμνετε καθὼς τὸ ἔκαμεν ἓνας τρελλὸς καὶ ἀνόητος διὰτὶ δὲν ἔκαμεν ἡ γυναῖκα τοῦ παιδὶ τὴν ἐχώρισε καὶ ἐπῆρεν ἄλλην, καὶ ἄλλος πάλιν ἐπειδὴ δὲν τοῦ ἔκαμεν ἡ γυναῖκα τοῦ ἀρσενικοῦ παιδὶ, παρὰ μόνον θηλυκὰ, τὴν ἐχώρισεν». (Ἔ. ἀ. σελ. 389, Διδ. Ζ').

Ὁ Κοσμᾶς ὅμως δὲν ἐργάστηκε μόνον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἠθικοῦ ἀνεβάσματος τοῦ λαοῦ. Εἶχε τὴ συνείδησιν ὅτι συγχρόνως ἐργάζεται καὶ γιὰ τὸ ἔθνος. Καλλίτερα γιὰ τὸ Γένος. «Ἡ ἐργασία ἡ ἰδική μου εἶναι καὶ ἰδική σας, εἶναι τῆς πίστεώς μας, τοῦ Γένους μας». (ἔ. ἀ. σελ. 373, Διδ. Δ'). Καὶ ἐδῶ ἡ προσφορὰ τοῦ Κοσμᾶ εἶναι πολὺ μεγάλη. Μέσα στὸ πρόγραμμά του εἶναι καὶ ἡ ἱδρυσιμὴ σχολεῖν καὶ ἡ προπαγάνδα γιὰ τὴ μόρφωση.

«Ἐχετε σχολεῖον, ἐδῶ εἰς τὴν χώραν σας νὰ διαβάξουν τὰ παιδιὰ;

— Δὲν ἔχομεν, ἅγιε τοῦ Θεοῦ.

— Νὰ μαζευθῇτε ὅλοι νὰ κάμετε ἓνα σχολεῖον καλόν, νὰ βάλετε καὶ ἐπιτρόπους νὰ τὸ

κυβερνοῦν, νὰ δάνουν διδάσκαλον νὰ μανθάνουν ὅλα τὰ παιδιὰ γράμματα, πλοῦσια καὶ φτωχά· διότι ἀπὸ τὸ σχολεῖον μανθάνομεν τί εἶναι Θεός, τί εἶναι Ἁγία Τριάς, τί εἶναι ἄγγελοι, δαίμονες, παράδεισος, κόλασις, ἀρετὴ, κακία· τί εἶναι ψυχὴ, σῶμα, κ.τ.λ. Διότι χωρὶς τὸ σχολεῖον περιπατοῦμεν εἰς τὸ σκότος· ἀπὸ τὸ σχολεῖον ἀνοίγει τὸ μοναστήριον. Ἄν δὲν ἦτο τὸ σχολεῖον, ποῦ ἤθελα ἐγὼ μάθει νὰ σὰς διδάσκω;» (ἔ. ἀ. σελ. 344, Διδ. Α').

«Καὶ καθὼς ὁ Μωϋσῆς ἔμαθε γράμματα, ἔτσι πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ ἀνθάνωμεν, διὰ νὰ ἡξεύρωμεν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἂν δὲν ἐμάθετε οἱ γονεῖς, πρέπει νὰ μάθουν τὰ τέκνα σας. Δὲν βλέπετε ὅτι ἀγρίωσε τὸ Γένος μας ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν καὶ ἐγίναμεν ὡσὰν θηρία; Διὰ τοῦτο σὰς συμβουλεύω νὰ κάμετε σχολεῖον διὰ νὰ ἐννοῆτε τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον καὶ τὰ λοιπὰ βιβλία». (ἔ. ἀ. σελ. 352, Διδ. Γ').

«Σοφάντα χρόνους ἐσπούδασεν ὁ προφήτης Μωϋσῆς νὰ μάθῃ τὰ γράμματα, διὰ νὰ καταλάβῃ ποῦ περπατεῖ. Νὰ σπουδάζετε καὶ σεῖς, ἀδελφοί μου, νὰ μανθάνετε γράμματα ὅσον ἠμπορεῖτε. Καὶ ἂν δὲν ἐμάθετε οἱ πατέρες, νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιὰ σας νὰ μανθάνουν ἑλληνικά, διότι καὶ ἡ ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσης τὰ ἑλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβῃς ἐκεῖνα ὅπερ ὁμολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας. Καλλίτερον, ἀδελφέ μου, νὰ ἔχῃς ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν σου, παρὰ νὰ ἔχῃς δρύσες καὶ ποτάμια· καὶ ὡσὰν μάθῃς τὸ παιδί σου γράμματα, τότε λέγεται ἄνθρωπος». (ἔ. ἀ., σελ. 375, Διδ. Ε').

«Διατί, ἅγιοι ἱερεῖς καὶ τίμιοι προσεστώτες, δὲν ἐρμηνεύετε τὰ εὐλογημένα μας ἀδελφία νὰ στερεώνωσι καὶ νὰ δάνωσι εἰς κάθε χωρίον σχολεῖον, νὰ μανθάνουν τὰ παιδιὰ γράμματα, νὰ γνωρίζουν τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν;... Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ στερεώνετε σχολεῖα ἑλληνικά νὰ φωτίζονται οἱ ἄνθρωποι· διότι διαβάζοντας τὰ ἑλληνικά τὰ ἡῦρα ὅπου λαμπρύνουν καὶ φωτίζουν τὸν νοῦ τοῦ μαθητοῦ ἀνθρώπου. Καθὼς φωτίζει ὁ ἥλιος τὴν γῆν, ὅταν εἶναι ὑπερτερὰ καὶ βλέπουν τὰ μάτια μακρὰ, ἔτσι βλέπει καὶ ὁ νοῦς τὰ μέλλοντα». (ἔ. ἀ. σελ. 408 - 409, Διδ. Η').

Ὁ Κοσμάς μπορεῖ νὰ μὴν ἔκαμε ἐπαναστατικὸ, ἐθνικοαπελευθερωτικὸ, κήρυγμα, ὅμως ὅ,τι ἔκαμε, πέρα ἀπὸ τὶς ἁμέσες εὐεργετικὰς του συνέπειας, μῆκε βαθεῖα μέσα στὴν ἐθνικὴ γῆ καὶ βλάστησε πολὺ ἀργότερα. Πιὸ καθαρά· ὁ Κοσμάς εἶναι Διδάσκαλος τοῦ Γένους περισσότερο ἀπ' ὅ,τι οἱ ἄλλοι ποῦ ἔχουν αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν καὶ τὸ ὄνομά τους εἶναι πιὸ διαφημισμένο· καὶ γιὰ τὸ νὰ τὸ κρύψωμε; Ἡ διδασκαλία τῶν ἄλλων Διδασκάλων τοῦ Γένους ἔχει μιὰ ἀριστοκρατικότητα μέσα της, ποῦ τὴν κληρονόμησε καὶ ἡ παιδεία μας· ἀντίθετα πρὸς τὸν Κοσμὰ τὸ κήρυγμα τίποτα τέτοιο δὲν θὰ συναντήσωμε. Ἡ διδασκαλία του ἦταν καθαρὰ λαϊκὴ. Γι' αὐτὸ ἦταν εὐρύτερα καὶ βαθύτερα εὐεργετικὴ.

Καὶ κάτι ἀκόμα πιὸ οὐσιαστικὸ· ἡ κλήση ποῦ ἔκανε ὁ Κοσμάς στοὺς ἀκροατὰς του γιὰ τὸ Μαρτύριο, γιὰ ἡρωισμό. «Τοῦτο σὰς τὸ λέγω καὶ σὰς παραγγέλλω, κὰν ὁ οὐρανὸς νὰ κατέβῃ κάτω, κὰν ἡ γῆ νὰ ἀνέβῃ ἐπάνω, κὰν ὅλος ὁ κόσμος νὰ χαλάσῃ, καθὼς ἐλλεῖ νὰ χαλάσῃ, σήμερον, αὔριον, καὶ μὴ σὰς μέλλῃ τί ἔχει νὰ κάμῃ ὁ Θεός. Τὸ κορμί σας ἄς τὸ καύσωμεν, ἄς τὸ τηγανίσουν, τὰ πράγματά σας ἄς τὰ πάρουν, μὴ σὰς μέλλῃ. Δώσατέ τα· δὲν εἶναι ἰδικὰ σας· ψυχὴ καὶ Χριστὸς σὰς χρειάζονται. Αὐτὰ τὰ δύο ὅλος ὁ κόσμος νὰ πέσῃ δὲν ἠμπορεῖ νὰ σὰς τὰ πάρῃ, ἐκτὸς καὶ τὰ δώσετε μὲ τὸ θέλημα σας. Αὐτὰ τὰ δύο νὰ τὰ φυλάττετε, νὰ μὴ τὰ χάσετε». (ἔ. ἀ. σελ. 370 - 379, Διδ. Δ').

Βέβαια ἡ κλήση γιὰ τὸ Μαρτύριο εἶναι ἴσως ἡ ὑψηλότερη κορυφὴ ποῦ μπορεῖ νὰ φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος· γι' αὐτὸ εἶναι καὶ δυσανάβατη. Ἀλλὰ τὴν κλήση ἐδῶ τὴν ἔκανε ὁ Κοσμάς, ποῦ ἐπισφράγισε τὴ διδασκαλίαν του, τὴν πίστην του, τὴ ζωὴν του μὲ τὸ μαρτύριο. «Οἱ δὲ δῆμιοι τὸν ἐκάθισαν κοντὰ εἰς ἕνα δένδρον, καὶ ἠθέλησαν διὰ νὰ δέσουν τὰ χέρια του· ἀλλ' ὁ Ἅγιος δὲν τοῦς ἀφῆκε, λέγοντάς τους ὅτι δὲν ἀντιστέκεται, ἀλλὰ κρατεῖ σταυρωμένα τὰ χέρια του, ὡσὰν νὰ τοῦ τὰ εἶχαν δέσει· ἔπειτα ἀκούμβησε τὴν ἱεράν του κεφαλὴν εἰς τὸ δένδρον, καὶ οὕτω τὸν ἔδεσαν οἱ δάρβαροι ἀπὸ τὸν λαιμὸν μὲ ἕνα σχοινίον, καὶ εὐθὺς μόνον ὅπου τὸ ἐκφυγίσαν, ἀπέταξε τὸ θεῖον πνεῦμα του εἰς τὰ οὐράνια, καὶ οὕτως ἡξιώθη ὁ τρισμακάριστος Κοσμάς, ὁ κοινωφελέστατος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, καὶ τοῦ κόσμου κόσμος ὁ εὐκοσμώτατος νὰ λάβῃ διπλοῦς τοὺς στεφάνους παρὰ Κυρίου, καὶ ὡς ἱσαπόστολος καὶ ὡς ἱερομάρτυς, ὄντας εἰς ἡλικίαν ἐξηνταπέντε χρόνων». (Ν. Μαρτυρολόγιον, σελ. 207).

Ἐστὶν τελείωσε τὴ ζωὴν τοῦ Ὁ Ἁγίου Κοσμάς. Τὸ τέλος του φωτίζει πιὸ καλὰ τὴ ζωὴν του, τὸ ἔργο του, τὸ κήρυγμά του. Μὰς βοηθεῖ νὰ δοῦμε πιὸ σωστὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἀρχισε τὸ ἔργο του. «Ἀναχωρῶν ἀπὸ τὴν πατρίδα μου πρὸ πενήντα ἐτῶν, ἐπεριπάτησα τόπους πολλούς, κάστρα, χώρας καὶ χωρία, καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ περισσότερον ἐκάθησα εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, δέκα ἐπτὰ χρόνους, καὶ ἔκλειον διὰ τὰς ἀμαρτίας μου... Μελετώντας τὸ ἅγιον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον... εὗρον καὶ τοῦτον τὸν λόγον ὅπου λέγει ὁ Χριστὸς μας, πὼς δὲν πρέπει κανένας χριστιανός, ἄνδρας ἢ γυναῖκα, νὰ φροντίζῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ μόνον πὼς νὰ σωθῇ, ἀλλὰ νὰ φροντίζῃ καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς του νὰ μὴ καλῶνθαι, Ἀκούοντας καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί μου, τοῦτον τὸν γλυκύτατον λόγον ὅπου λέγει ὁ Χριστὸς μας, νὰ φροντίζωμεν καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς μας, μ' ἔρωγων ἐκεῖνος ὁ λόγος μέσα

ΛΙΚΙΝΙΟΣ ΜΟΥΚΙΑΝΟΣ

Ἀνασάλευε ἡ γῆ τὴν ἄγρια λαχτάρα τῆς πάνου στὴ φορτωμένη τῆς ράχῃ, μὰ ἡ Ρώμη ζοῦσε καὶ τράνευε πάντα, ἡ αἰώνια Ρώμη, πού, καθὼς ὁ Ἑννιος εἶχε τραγουδήσει, στὰ παλῆα τῆς ἦθη καὶ στοὺς ἄντρες τῆς στηριζόταν, ἡ χιλιαγάπητη καὶ χιλιομίσητη πόλη τῶν ἄγριων θρύλων καὶ τῆς τωρινῆς πέτρινης ἀλήθειας.

Στὰ παλῆα τῆς ἦθη ἡ Ρώμη στηριζόταν; — ἀναρωτιόταν ὁ Μουκιανός, καὶ πικραίνονταν. Τί ἀπόμεινε στ' ἀλήθεια ἀπ' τὴν παλῆα Ρώμη τοῦ Μούκιου Σκαιβόλα καὶ τῆς Κλαίλιας, κι' ἀπ' τὴν παλληκαριά καὶ τὴν τιμιότητα τοῦ Ἰούνιου Βρούτσου, πού γκρέμισε τὸν Ταρκύνιο Σουπέρμπο καὶ θεμέλιωσε τὴ δημοκρατία;

Ὅλα εἶχαν ψευτίσει τώρα — ἀκόμη κι ὁ ἔρωτας τῶν ἐφήβων εἶχε γίνει χυδαῖος. Ἡ Ρώμη εἶχε γεμίσει ἀπὸ θεατρίνους καὶ ἀπατεῶνες, ἀπὸ τερατίες κι ἀπὸ ἀνατολίτες ἱερεῖς, πού στήνανε δικούς τους βωμούς, καὶ λατρεύανε δικούς τους θεοὺς — στὸν τόπο, πού εἶχε γεννηθῇ καὶ εἶχε πολεμήσει γιὰ τὸ στέριωμα τῆς παντοδυναμίας τῶν δοξασμένων ἀπογόνων τοῦ κατατρεγμένου Αἰνεία ὁ μεγάλος Ρωμύλος.

Ὅλοι οἱ θεοὶ ἦσαν καλσδεχόμενοι στὴ Ρώμη — καλοδεχούμενοι βέβαια, ὅσο δὲν πειράζανε τὸ ρωμαϊκὸ ἱμπερίουμ κι ὅσο δὲν φορτωνόσαντε μὲ μεσσιανικὲς ἀντιλήψεις καὶ μὲ τοὺς ξάγρυπνους πόθους τῆς πλεμπάγιας. Πρὶν ἀπὸ πάρα πολλὰ χρόνια εἶχανε γίνει δεκτοὶ ἀπὸ τὴ Σύγκλητο οἱ λούντι Τερεντίνοι, χαρισμένοι στὸν Πλούτανα καὶ στὴν Περσεφόνη, καὶ λίγο ἀργότερα ἡ φρυγικὴ Κυβέλη, φερμένη ἀπὸ τὴ Πεσσινοῦντα, καθόταν πάνου στὴ μαύρη μαγικὴ τῆς πέτρα, καὶ χαιρότανε τὴ λατρεία τῶν πιστῶν τῆς μέσα σὲ ὀργιαστικὲς ἱερουργίες.

Τοῦτες οἱ θεότητες ἀποχαυνώνανε τὴ λαϊκουριά καὶ ἐξασφαλίζανε τοὺς νόμπιλους ἀπὸ δυσάρεστες περιπέτειες, γιὰτὶ δὲν μοιάζανε οὔτε μὲ τὸ σιδερένιο Προμηθέα, οὔτε μὲ τὸν ἐκδικητικὸ Ἰεχωβά. Ἔτσι, ἐσμίγανε μ' ὅλη τὴν παρδαλὴ παρέα τοῦ Ἰανού, ἀφοῦ τὰ ρὲς ντιβίνε γενικὰ δεθῆκανε ἀπὸ ξαρχῆς μὲ τὰ συμφέροντα τῆς ἀρχουσας τάξης μέσα στὴν ἴδια τὴ Ρώμη. Ἀπὸ τὸν Αἴλιο κι ἀπὸ τὸ Φάβιο νόμο κρατοῦσαν τὸ δικαίωμα οἱ κουρούλες νὰ διαλύουνε τὶς λαϊκὲς συνελεύσεις, ὅταν οἱ οἰωνοὶ δὲν ἦσαν καλοὶ — κι ὅταν ὁ λαὸς ἀρχίζε ν' ἀναταράζεται ἀπὸ τὶς ἀσκημες σοδεῖες ἢ ἀπὸ τὶς ἀποτυχίες τῶν πολέμων, ὑπῆρχαν οἱ λούντι Ἀπολλινάρες, οἱ λούντι Μεγκαλένσες, οἱ λούντι Κεριάλες κι οἱ λούντι Φλοράλες, γιὰ νὰ ξοδέψῃ τὴ δύναμή του.

Ἡ Ρώμη ἦτανε πονηρὴ καὶ ὑποκρίτρια — τοῦτο τὸ ἤξερεν ὁ Μουκιανός — δὲν ἦτανε μονάχα δυνατὴ. Ἦξερε νὰ καταλαγιάζῃ τὰ μίσῃ, πού ξεγεννοῦσαν οἱ ἀδικίες τῆς, ρίχνοντάς τὸν ἰππόδρομο ὀλάκερῃ τὴ βαρβαρότητα καὶ τὴν προστυχιά, πού ἄρρεσε στὴν μλεμπάγια νὰ τὶς γεύεται. Τὰ καταματωμένα κορμιὰ τῶν μονομάχων, πού κυλοῦσανε στὴν ἀρένα καὶ σπαρταροῦσαν, οἱ ὀλοζώντανες ἀναπαραστάσεις τῶν μυθικῶν ὀργίων, τ' ἀντιπαλέματα τῶν ἐρώτων καὶ τῶν θανάτων κάτσυ ἀπ' τὸν ἀνοιξιὰτικο ἥλιο, ξεγέλασαν, μαστορικά, τὶς καταπιεσμένες ἐπιθυμίες τῶν παρακατιανῶν, πού στὶς κερκίδες οὐρλιάζανε σὰν ἄλυσοδεμένα θεριά.

Μπορεῖ νὰ ζοῦσανε μέσα σὲ τούτῃ τὴν πόλῃ τῶν λύκων καὶ τῶν τσακαλιῶν μερικοὶ τίμιοι πολῖτες ἀκόμη, π' ἀποζητούσανε τὴ ζηλευτὴ λιτότητα τῶν δοξασμένων τους προγόνων, τὴ φλογερὴ παρθενικότητα τῶν Ἑστιάδων, πού ξάγρυπνες προσευχόσαντε ἄλλοτε μπροστὰ στοὺς ἄσβυστους βωμούς. Μπορεῖ ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀπροσάρμοστοι, μὲ τὸ ἴσο βλέμμα, νὰ νοιώθανε συχασιά γιὰ τοὺς συγκλητικούς, πού κάτου ἀπὸ τὴν ἀρχαία τους τόγκα κρύβανε ἀλεπουδίστα ψυχὴ, σὲ περίσσο λίπος φωλιασμένοι. Μπορεῖ καὶ κείνοι, σὰν τὸν Κάτωνα, νὰ ὀργιζόσαντε γιὰ τὰ ἐλληνόφερτα μπεκρολς-γῆματα τῆς καλῆς κοινωνίας, νὰ κατακρίνανε τὸν Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανό, γιὰτὶ πρῶτος τοῦ λόγου του σὰν τοὺς Ἕλληνες ζου-ραφίστηκε, νὰ τρώγανε ἀκόμη στὰ σπιτία τους χυλὸ καὶ ὄχι ψημένο ψωμί.

Μὰ ὅλοι ἐτούτοι δὲν ἔνοιωθαν, πῶς ἡ Ρώμη εἶχε ξανοιχτῇ πιά στὶς πλατεῖες θάλασ-

εῖς τὴν καρδίαν τόσοις χρόνους, ὥσαν τὸ σκουλήκι ὁπὺ τρώγει τὸ ξύλον, τί νὰ κάμω καὶ ἐγὼ στοχαζόμενος εἰς τὴν ἀμάθειάν μου». (Γκιόλια ἔ. ἀ. σ. 332, Διδ. Α').

Πρὶν λοιπὸν ἀρχίσει ὁ Κοσμάς τὸ ἔργο του πέρασε χρόνους πολλοὺς σιωπῆς καὶ μελέτης. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, μολονότι τὰ κηρύγματά του ἦσαν μακρότατα, οὔτε φλύαρα ἦσαν οὔτε κούραζαν τὸ ἀκροατήριό του πού πολλές φορές ἦταν μερικὲς χιλιάδες.

Ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς μένει μιὰ ξεχωριστὴ μορφὴ, ἀπὸ τὶς ἐλάχιστες, μέσα στὸ χῶρο ὅχι μόνον τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου ἀλλὰ γενικώτερα τῆς νεοελληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς.

ΑΡΗΣ ΔΡΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ